

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ СПОРТ МИНИСТРЛІГІ
Т.К.ЖУРГЕНОВ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ӨНЕР АКАДЕМИЯСЫ
«ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ҒЫЛЫМДАР» КАФЕДРАСЫ

Т.Қ.Жүргеновтің 120 жылдығына арналған
**«Қазақстан және Орталық Азияның білім беру, мәдениет және өнерін жаңғырту,
ұлттық сананы трансформациялаудағы бірегей тәжірибе ретінде»**
атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы
МАТЕРИАЛДАРЫ
Алматы қ.,
1-2 қараша, 2018 ж.

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
**«Модернизация образования, культуры и искусства Казахстана и
Центральной Азии, как уникальный опыт трансформации национального сознания»**
посвященной 120-летию Т.К.Жургенова
г. Алматы
1-2 ноября, 2018 г.

MATERIALS
of International Scientific and Practical Conference
**“Modernization of education, culture and art of Kazakhstan and Central Asia,
as a unique experience in the transformation of national consciousness”**
dedicated to the 120th anniversary of T.K. Zhurgenov
November 1-2, 2018
Almaty

Секция 2

Значение деятельности Т.Жургенова как реформатора историко-культурной и образовательной модели Казахстана и Центральной Азии

- Алимжанова А.Ш., Садыкова А.Е.** (КазНАИ им. Т. Жургенова)
Реализация образовательной политики в деятельности Т.К. Жургенова.....126
- Айткулова Ж.Б.** (КазНАИ им. Т. Жургенова)
Формирование критического мышления путем использования интерактивных методов и приемов обучения.....128
- Алматова Нуршашты Араповна** (КазНАИ им. Т. Жургенова)
Методика работы с текстами при обучении русскому как неродному студентов неязыковых вузов.....131
- Zauatbek Askhat** (КазНАИ им. Т. Жургенова)
Қуыршақ театрының бала психологиясына тигізер әсері.....132
- Zhanguzhinova M.Y., Zhumanbekova M.T.** (T.Zhurgenov Kazakh National academy of Art)
Modernization of competitive professional education in Kazakhstan through the application of international experience.....135
- Михайлова С.Н., Карлыбаев М.С., Наурызбекова С.М.** (КазНАИ им. Т. Жургенова)
Удовлетворенность потребителей качеством преподавания дисциплины «Физическая культура» в ВУЗе.....139
- Қосназарова С.Д.** (Т.Жургенов атындағы ҚазҰӨА)
Жоғары оқу орнында топтық жұмысты ұйымдастыру жолдары.....142
- Сарсембаева А.Ж.** (КазНАИ им. Т. Жургенова)
Компетентностный подход к профессионально-ориентированному обучению русскому языку студентов творческих вузов.....144
- Солтанбекова Ғ.Ә.** (Алматы менеджмент университеті)
Кәсіби қазақ тілін оқытудың өзекті мәселелері.....147
- Джубанова Г.Д.** (Алматы менеджмент университеті)
Развитие этикетных коммуникативно-речевых компетенций у студентов на занятиях по русскому языку.....150
- Толебаева Ж.Д.** (КазНАИ им. Т. Жургенова)
Формирование коммуникативной компетенции студентов неязыкового вуза в процессе изучения русского языка.....153
- Туремуратова К.Ж.** (КазНАИ им. Т. Жургенова)
Коммуникативная направленность дисциплин языкового цикла и их дидактические возможности в формировании межкультурной компетенции студентов.....155
- Фёдорова Л.И.** (Международная исламская академия Узбекистана)
Методические советы для планирования и организации обучения в курсе РКИ.....158
- Шота Қ.Н.** (Т.Жургенов атындағы ҚазҰӨА)
Тілдерді оқытудағы жаңа технология.....160

компетенции студентов-бакалавров на основе чтения научно-технических текстов. // Вопросы современной филологии и методики обучения языкам в школе и вузе. – Пенза. – 2003 г., с. 168 – 170.

2. Сейтенова С.С., Накешева С.Т. Трёхязычие в профессиональной подготовке специалистов в казахстанских вузах // Актуальные вопросы современной науки: Материалы XIV Междунар. науч.-практ. конф. — М.: Изд-во «Перо». — 2012. — С. 40-43.

3. Б.А. Жетписбаева, Е.А. Костина, Г.Н. Акбаева Проблемы преподавания профессионально-ориентированного языка в контексте модернизации профессионального образования. Вестник КарГУ, 2015

4. Байдильдинова М.В. Профессиональное образование и компетентностный подход. Вестник Казахско-русского международного университета. 2015

КӘСІБИ ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Солтанбекова Ф.Ә.

Алматы менеджмент университеті, Алматы, Қазақстан
s_galiya @ bk.ru

The Methods of learning business like Kazakh need special approach. When teaching students vocabulary of business kazakh language, we need to consider the level of language proficiency.

Біз бүгін тіл саясатындағы жаңа талаптарды ескере отырып, мемлекеттік қызметшілерге мемлекеттік тілде кәсіби бағдарлы білім берудің бірқатар проблемаларын сөз етпекшіміз; ұсыныстар мен пікірлер оқытушылар мен әдістемешілердің біліктілігін арттыру жұмыстарына қатысты болмақшы.

Тұжырымдардағы *қазақ тілі – мемлекеттік басқару тілі және кадрлардың тиісті тіл даярлығы* деген сөз орамдарына баса назар аудартамыз. Осы аталған талаптарға сәйкес үйренуші алған білімінің нәтижесінде қазақ тілінде кез келген ситуацияда, әсіресе ресми-іскери қарым-қатынаста мен сұрақ-жауап алмасу кезінде еркін сұқбаттасатындай, тыңдалым арқылы берілетін ақпаратты кедергісіз түсінетіндей, анықтама, пікір, хабарлама жаза алатындай, қазақ әдеби тілі стильдерінің айырым белгілерін ажырата алатындай деңгейде болуы керек. Әрине, бұл ретте өзге ұлт өкілдері немесе орта білімді орыс тілінде алған адам қазақ тілінің «нағыз иесі; төл иесі»; тілді жетік меңгерген адам, координативті қостілді адам болуы тиіс деген түсінік тумаса керек. Бұл сатыға жетуде әр адамның ұзақ ізденісі, талпынысы, тілге деген сүйіспеншілігі мен уәждемесі керек екендігі мәлім.

Алайда мәселе өзекті болғанымен, республикадағы мемлекеттік қызметшілерді қазақ тіліне оқытудың бүгінге дейін оқытушы-әдістемеші негіз етіп алатындай нақты бір жүйесі жасалмағаны байқалады.

Оқытудың жүйесі, оқытуға жүйелі тұрғыдан келу деген түсініктің аясына: *оқытудың мақсаты; оқытудың міндеттері; оқытудың үдерісі; оқытудың ұстанымдары; оқытудың әдістері; ұйымдастыру формалары; оқытудың құралдары* деген компоненттер енетіні баршамызға белгілі.

Міне, осы аталғандар, көптеген тәжірибелерге қарағанда, бірізді қалыпқа түспей, әлі де шашыраңқы сипатта болып келеді. Ұйымдастыру формалары дегенді нақтылай түссек, ең алдымен сағат санын және сабақтардың өткізілетін уақытын айтуға тиіспіз. Бұлардың оқытудың жалпы принциптеріне сәйкес келмейтіндігі (сабақтар аптасына бір немесе екі рет; негізгі жұмыстан кейінгі уақыттарда) үйренушінің де, оқытушының да ынтасын-стимулын төмендетіп, сайып келгенде, білім алудың нәтижесінің бәсең болып шығуына әсер етіп отыр.

Оқытушы-әдістемешілердің алдында мемлекеттік қызметшілерді оқытуға арналған лингводидактикалық база жасау мәселесі де тұр. Бұл ретте әрбір мекемелердегі, ұйымдардағы мемлекеттік қызметшілерге арнап, оқытушылардың өздері құрастырған оқу құралдары бар, дегенмен ортақ, бірізді әдістемеге негізделген, негізгі құрал ретінде ұсынуға болатын оқулық қажет пе, жоқ па деген сауал туындайды.

Осындай негізгі проблемалар Қазақстанда бүгінгі қалыптасып отырған тілдік ахуалды, қазақ тілін оқытудың жай-күйіне байланысты стратегиялық талаптарды ескере отырып мәселенің өзекті жақтарын алға шығарады.

Жалпы алғанда, оқытудың жүйесіне *ашықтық* (открытость) тән; бұл – оқытудың жүйесі ұдайы даму үстінде болады; оқытудың жүйесіне қоғамдық-саяси өзгерістер әсер етеді, сөйтіп, оқытудың мақсаты мен міндеттері өзгеріп, жаңарып отырады деген сөз. Осы тұрғыдан келгенде, мемлекеттік қызметшілерді оқытудың басты бағдарлары өзгерді деп есептеуге болады. Қазір қазақ тілін білетіндердің (өзге ұлт өкілдері мен базалық білімі орыс тілі болып есептелетіндердің арасында;

республика тұрғындарының арасалмағын есептегенде) сандық-сапалық көрсеткіштері жаңаша сипатта Қазақстан Республикасы Статистика жөніндегі агенттігінің 2002 жылғы 1 қаңтардағы мәліметі бойынша «ел тұрғындарының жартысынан астамы мемлекеттік тілді біледі» (кейінгі бес жылда бұл көрсеткіш едәуір жоғарылағаны даусыз). Бұндай факторлар мемлекеттік қызметшілерді оқыту жүйесінің құрылымы мен мазмұнына жаңаша қарау керектігіне ой тастайды. Сондықтан мемлекеттік қызметшілерді деңгейге бөле отырып, жоғары деңгейге топтасатындарға (бұл топта қазақ тілін біршама еркін білетін, тілді ресми-әскери қарым-қатынаста қолдануға сұраныс жасап отырған үйренушілер шоғырлануға тиіс) кәсіби бағдарлы оқыту курстарының жаңаша құрылымы мен мазмұны ойластырылғаны жөн. Құрылымы тұрғысынан келгенде, «Қазақ тіліндегі ресми іс қағаздары курсы» тақырыбы бойынша семинар-тренинг ұйымдастыруға болады деп есептейміз. Бұндай семинардан ең алдымен оқытушылардың өздері дәрістер алуы жөн. Өйткені қазірдің өзінде қазақ тілінде жазылатын (аударылатын) мыңнан астам ресми құжаттың түрлері және олардың реквизиттері, қалыптасқан нысандары, стильдік белгілері, емлелік ерекшеліктері бар. Қазақ тілінің стильдік заңдылықтары ескерілген, реквизиттері нақты көрсетілген, ресми құжаттар топтастырылған көмекші құралдар қазақ тілінде жоқтың қасы. Ілгеріректе шыққан «Екі тілде іс жүргізу. Сөздік-анықтамалық» деген кітапшада бірқатар айырым белгілер ұсынылған болатын, бірақ бұл еңбек әдістемелік тұрғыдан құрылмағандықтан, оқытушылардың көпшілігі пайдалана бермейді. Қолға ұстарлық, даяр типті нұсқаулықтар жоқ болғанымен, практиканың өзі, қазақ әдеби жазба тілі ресми құжаттарды реттеудің ресімдеудің бірізді сипаттарын қалыптастырып отыр. Осыған байланысты оқытушылар семинар-тренингтен өту барысында ресми құжаттарға тән стильдік, емлелік белгілерді нақтылап алып барып, жоғары деңгей үйренушілеріне де семинарлар өткізе алады. Жоғары деңгейдегілер үшін дағдылы әдіс-тәсілдер негізінде лексикалық-грамматикалық материалдарды тәптіштеп жатпай-ақ ресми іс қағаздарына қалай сауатты жазуға қысқамерзімді курстар ұйымдастыру барысында дағдыландыруға болады. Бұндай курстарды әрі кеткенде 10 күнге жоспарлау тиімді. Бұндай сабақтар үшін «Қазақстан Республикасының Президенті мен Қазақстан Республикасы Үкіметінің актілер жинағы», басқа да нормативті актілер жарияланатын құжаттар оқу-әдістемелік база бола алады. Оларда ресми құжаттың күрделі түрлеріне тән лексикалық-грамматикалық ерекшеліктер де қамтылады.

Оқытудың мазмұны тұрғысынан келгенде, берілетін лексикалық материалдарды күрделендірудің кезеңі жетті. Мемлекеттік қызметшілерді кәсіби бағдарлы оқытудың маңызды аспектісінің бірі – ресми іс қағаздары болса, екінші бір тұсы – қазақ әдеби тілінің қазіргі терминдік жүйесіне қатысты. Мемлекеттік қызметші қазақ тілін мемлекеттік басқару тілі дәрежесінде қолдана алатындай болуы үшін ол қоғамдық-саяси лексиканы, өзінің тікелей кәсібі мен мамандығына қатысты терминдер мен терминдік орамдарды коммуникативті актіде сауатты пайдалана алатындай болуы тиіс. Дегенмен терминдік жүйе бойынша білік-дағдыны қалыптастыруда да әдіс-тәсілдердің әрқалай болып жүргендігі бар. Әдетте, үйретілетін терминдер оқу мәтінінің көлемінде алынады. Алайда бұл жоғары деңгейдегілер үшін жеткіліксіз. Бұл тұста да ұсынарымыз – оқытушылар үшін қазақ әдеби тілі терминологиясының жай-күйін талдап, зерделеуге бағытталған тағы бір семинар түрін ұйымдастыруды ойластырған абзал. Нақты айтқанда, мемлекеттік қызметшілерге қазақ тілін Елбасы қойып отырған талаптарға сай үйрету үшін оқытушы-әдістемешілердің өздері ресми құжаттар мен қазақ тілі терминдеріне қатысты өз білетіндерін жинақтап, жүйеге түсіріп алу мүддесінде осы салалар бойынша теоретик және практик мамандардың тағлымдамасынан өтсе, құба-құп болар еді. Сонда ғана оқытушы-әдістемеші қазақ терминографиясы мен әдеби тілдің қазіргі нормаларынан барынша хабардар болып, тіл динамикасындағы жаңалықтар мен өзгерістерді шаяншаң, саналы түрде сезініп, үйренушіге иланымды, сауатты түрде түсіндіре алатындай болады. Үйренушінің қазақ тілін ресми-іскери қарым-қатынаста игере алатындай болуы уақыттың қойып отырған талабы. Ал терминдерге қатысты үйренушілер тарапынан сұрақтар берілген кезде оқытушының дағдарып қалатын тұстары аз емес. Оқытушының өзі қазіргі кезде бірге-бөлек жазылуы тұрақтала қоймаған күрделі сөздер, терминдер қатарындағы жарыспалылық, сондай-ақ жаңа қолданыстар және олардың сипаттары мен айырым-белгілері, неліктен осылай болып отырғандығы турасында сергектікпен танып-біліп, үйренушілеріне ғылыми-практикалық тұрғыдан таратып айта білгені жөн. Мәселен, тілді оқыту барысында екітілді терминологиялық сөздіктер кеңінен пайдаланылады. Лексикографиялық еңбектерде, тіпті Мемтерминком бекіткен терминдер қатарында оқытушының біліктілігін талап ететін тұстар бар. Біз өз тарапымыздан Мемтерминком бекіткен терминдер тізбесін, теориялық және қолданбалы механика, заңтану, іс жүргізу, архив салалары бойынша екітілді сөздіктерді, сондай-ақ бірқатар заңнамалық құжаттарды қарап шыққанымызда, оқытушы-әдістемеші өзі біліп алуға қажет болатын, басқаша айтқанда, неліктен бірге жазылған; орыс тіліндегі терминнің бір баламасы үшін неліктен бірнеше вариант берілген; қазақша термин үшін сирек қолданылатын сөздер не себепті алынған; оның мағынасы қандай; осы аталғандардың қайсысы дұрыс,

қайсысы бұрыс деген сұрақтарға ғылыми негізделген жауапты керек ететін фактілер ұшырасты. Мысалдар келтірілік:

- Бірге жазылған (кейбір сөздіктер мен ресми құжаттарда, газет тілінде бөлек таңбаланған) сөздер: қолжазу – почерк, баянжазба – докладная записка, кепілзат – заклад, біркіндікті (бірақ: ортақ кіндікті – бөлек), әсеретуші – равнодействующая (газет материалдарында бөлек жазылады), үшжақ – трехгранник, әуеайлақ – аэродром, жеменішік (әртүрлі жазылады), үлеспайда – дивиденд, қолсұқпаушылық – невмешательство, әділсот акті – акт – правосудия, телнұсқа – дубликат, демеуқаржы – дотация, сушаруашылығы – водное хозяйство, жерүсті – надземный, қарақұмық – гречка, қолжетімді – оступный, қолхат – расписка, көпарналы – многоканальный, өтпежол – тротуар, жалтықалалық, қалайшілік, көпбейінді – многопрофильный, жолсілтегіш – путеводитель, бумаашақ – помпоны, даражіп – мононить, төсемтас – брусчатка, көмкерметас – бордюрные камни, құжаттіккіш – скоросшиватель, жәрдемақы, қолдаухат, дерекқор, кезкелген, деркезінде.
- Бірнеше балама ұсынылған сөздер: Дубликат – телнұсқа/көшірме; досконально – ізерлеу/тәптіштеу; аргумент – дәлел/уәж; мгновенный – лездік/сәттік; пресс – қыспақ/қыспақтама; точка следящая – ілеспе нүкте/ілеспеуші нүкте; якорь – зәкір/жәкір; профиль – пішім/бейне; критерий – нағыз белгі/меже; квинтэссенция – сөз түйіні/тоқетері.
- Сирек қолданылатын сөздер қорынан алынып, термин ретінде ұсынылған сөздер: Жүйенің сірілігі – живучесть системы; мүкімал – инвентарь; қожмақта – шлаковата; қорғасын жосасы – сурик свинцовый; қылауық – напильник; жол аунақтары – дорожные катки; мойынтірек – подишник; аңқа – нут (өс.), мақсары – сафлор(өс.), қоңсы нүкте – перигей, ізерлеу – досконально, дәлелдемелердің рауалылығы – допустимость доказательств, үшкіл – конус, көтергіш шығыран – кран.

Барлық сөздік қоры қазіргі БАҚ тіліне бейімделіп, «газет тілімен» сөйлейтін қазіргі заман адамына әсіресе сирек қолданыстағы сөздердің мағынасын синонимдерімен түсіндіруге, жарыспалы қатарлардың қай нұсқасының терминдік ұғымға мағыналық сәйкестігін қарапайым тілмен анықтап беруге, күрделі сөздердің әрқилы орфографиясының дұрыс-бұрыстығын дәлелдеуге тура келеді; осыған байланысты оқытушылар үшін «Қазақ терминологиясының қазіргі жай-күйі және оны қазақ тілін мемлекеттік қызметшілерге үйрету» тақырыбы бойынша да оқытушылардың арнаулы курстар мен семинарлардан өтуі қажет. Қазақ тілін екінші тіл ретінде үйренушілер тілді «турист тілі», яғни Көшеде, Поштада, Әуежайда, Шаштаразда, Дүкенде типтес тақырыптардың айналасында емес, ресми қарым-қатынаста жұмсай алатындай болып білуге сұраныс беріп отыр. Демек, сұранысқа сай болу үшін оқытушының да білім-дағдысы биік деңгейде болғаны дұрыс. Оқытушы-әдістемеші қазақ әдеби тілінің қазіргілігіне, әдеби тілдің динамикасы мен статистикасына тән ерекшеліктерді, басты сипаттарды, олардың объективті заңдылықтарын білуге міндетті.

Мемлекеттік құжаттарда мемлекеттік тілді оқыту әдістемесіне инновациялық технологияларды енгізуге, яғни компьютерді пайдалану арқылы оқытуға, алыстан басқару арқылы оқытуға, сондай-ақ аудио-, бейнематериалдар жинақталған талдамаларды игеруге арналған нақты ұсыныстар мен талаптар айтылады. Қазіргі кезде жиырмаға жуық компьютерлік бағдарлама бар, дей тұрсақ та олардың көпшілігінің әдістемелік құрылымы мен мазмұны бірсарынды, оқу процесінде үйренушінің біліміне баләм қосарлық ықпалы төмен; оларда үйренушінің уәждемесін, қызығушылығын арттыратындай көркемдік пен эмоция, шығармашылық ізденіс көрінбейді, барлығы да дерлік мәтін мен оның айналасындағы жаттығулардан тұрады. Сабақтарда үйренушінің әлеуметтік құзыретін қалыптастыруға, лингвоелтанымдық өірісін кеңейтуге, отансүйгіштік сезімін арттыруға бейнематериалдардың рөлі аса жоғары. Алайда қазақ тілін оқытуға тікелей бағытталған бейнематериалдар жиынтығы жоқ. Бұнда да әр оқытушының өзі жинап алған оқу-әдістемелік базасы бар. Тәжірибенің көрсетіп отырғанындай, бейнематериалдарың үйренушінің дайындықсыз сөзді түсінуін белсенді етуде мүмкіндігі зор. Бейнематериалдар, кәсіби актерлер мен дикторлардың дауысы арқылы үйренуші сонымен қатар табиғи дауыс ырғағын, орфоэпиялық нормаларды да бақылай алады, сөйтіп бірте-бірте тілді білу дағдысы жоғарылай түседі. Сөз жоқ, қазақ тілін оқыту үшін уақыт көлемі, тақырыбы нақтыланған арнайы бейнематериалдарды әзірлеу басқа мекемелерге өтінім жасап, қаражат шығаруға барып тіреледі. Осы мәселе оңды шешілген жағдайда бейнематериалдарды түрлендіруге болады: Қазақстан жерінің табиғаты, байлығы, мәдениеті мен өнері, негізгі қалалары, көрікті орындары, ұлы тұлғалардың өмірі, қызықты оқиғалар берілетін бейнематериалдар тілді үйретумен қоса үйренушіні отансүйгіштік сезімге тәрбиелеу жолында да оқытушыға үлкен көмек болады, оқытудың әдіс-тәсілдерін байытады. Тәжірибеде теледидардан фильмдерді, басқа да материалдарды жазып алып, сабақ үдерісінде пайдалану дәстүрі бар,

бірақ олар құрылымы мен мазмұны, сапасы, уақыты жағынан нағыз оқу құралы емес. Сондықтан қазақ тілін өзгетілді аудиторияларда оқыту ісін жандандыратын бейнематериалдар қорын жасауды да жоспарға алған лазым. Қазақ тілін оқытуға арналған аудиоматериалдардың да жаңа типті, жетілдірілген үлгілерін жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиет:

1. Тілдерді қолдану мен дамытудың 2001-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Терминологиялық жинақ. – Терминологический сборник. – Алматы, Сөздік-Словарь, 2002, 59-96 беттер.
2. Телебаев Г.Т., Шайкенова А.Т. и др. Казахстанская культура сегодня: ценности, потребности, институты. – Астана, Елорда, 2002, 112-б.
3. Қазақстан Республикасының Президенті мен Қазақстан Республикасы Үкіметінің актілер жинағы. – 2006, № 11-20.
4. Қазақша-орысша, орысша-қазақша терминологиялық сөздік. 30 томдық. – алматы, Рауан, 2000.